

LÁDONYI ZSUZSANNA

Visszaadott méltóság – művészetterápiával a hajléktalanokért

A VEB2023 Európa Kulturális Fővárosa által támogatott „Otthonra találni a művészetben” projekt tapasztalatai

ESSZÉ

DOI: 10.56699/MT.2024.1.8

ABSZTRAKT

Az „Otthonra találni a művészetben” projekt az Európa Kulturális Fővárosa programsorozat támogatásával valósult meg Veszprémben 2023-ban. A hajléktalanokat célzó projekt keretében művészetterápiás foglalkozásokon vettek részt a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Befogadás Házának lakói. Az így született festményeket és az alkotási folyamatról készült művészi fotókat azóta több kiállításon is bemutatták már. A kiállításmegnyitók katartikus élményt nyújtottak a hajléktalan alkotók és a befogadó közönség számára, ugyanakkor a közös élményen túl találkozási lehetőséget is jelentettek a többségi társadalom és egy perifériára szorult társadalmi réteg tagjai között. A Katarzisz Komplex Művészetterápiás Módszer által megvalósuló foglalkozások s az így kialakuló alkotócsoport és a kiállításmegnyitók mind-mind segítették az otthon nélküli embereket, hogy visszakaphassák emberi méltóságukat, növekedjen az önértékelésük, gyógyuljon a kapcsolatuk önmagukkal, társaikkal s a város lakóival, az érdeklődőkkel.

KULCSSZAVAK: hajléktalan, művészetterápia, méltóság, projekt

Különleges szín jelent meg a kulturális palettán 2023-ban Veszprémben azáltal, hogy az Európa Kulturális Fővárosa program keretében helyet kapott a hajléktalanokat segítő „Otthonra találni a művészetben” projekt. A kulturális és a szociális szektort összekötő programban művészetterápiás foglalkozásokon vettek részt hajléktalanok

a Magyar Máltai Szeretetszolgálat veszprémi Befogadás Házában. Az így született alkotások és az alkotási folyamatról készült fotók több kiállításon is eljutottak az érdeklődő nagyközönséghez. A program azonban nem állt meg itt, mert nemcsak a hajléktalanok jelentették a célcsoportját, hanem a többségi társadalom, a város lakói és a 2023-ban Veszprémbe látogatók is.

A társadalmi integráció előmozdítását, a találkozási lehetőséget az otthontalan és az otthonukban élők között több csatornán is igyekezett elérni a projekt: kiállításokkal, lakossági fórumokkal, múzeumpedagógiai foglalkozásokkal, valamint a helyi és a közösségi médián keresztül is. A nagy sikerű program 2023-as éven túlmutató folytatása már meg is valósult azáltal, hogy a Magyar Máltai Szeretetszolgálat 2024-es naptárában az „Otthonra találni a művészetben” projekt képei szerepelnek a hajléktalan alkotók őszinte vallomásaival kiegészítve. Ugyanakkor bízunk abban és dolgozunk rajta, hogy új csoportot indítva folytatódjanak a jótékony hatású foglalkozások, majd az eredeti projekt második és harmadik pillérét is megismételhessük.

A program három pillére a következő volt:

1. A művészetterápiás foglalkozások tizenöt alkalma, melynek során a Katarzisz Komplex Művészetterápiás Módszer segítségével festmények, akvarellek, pasztellrajzok és agyagtárgyak születtek.

2. A második pillért a kiállítások jelentették, részben még a foglalkozások lezárulta előtt a Veszprémi Petőfi Színházban, részben a csoportfolyamatot követően a várban a Dubniczay-palota Magtár kiállítóterében, részben pedig az alkotási folyamatról készült művészi fotók bemutatásával a belvárosi aluljáró kiállítóhelyén, a Szilágyi László Utcagalériában.

3. A harmadik pillér az általános és középiskolás diákok számára szervezett múzeumpedagógiai foglalkozások keretében és a lakosság számára nyitott előadások és beszélgetések által valósult meg.

Mindhárom pillér lépéseit követni lehetett a közösségi médiában, rövid, fényképes híradások segítségével minden érdeklődő hírt kaphatott a megvalósulás egyes fázisairól. Különlegesnek nevezhető, hogy az „utca embere” ilyen mértékű betekintést nyerhetett egy szociális projekt megvalósulásába. Úgy gondolom, önmagában ennek is olyan fontos szemléletformáló hatása volt, amilyenre nagyon is szükség van polarizálódó társadalmunkban. Az egyes társadalmi rétegek közötti természetes kapcsolódásra alig van vagy nincs is lehetőség, s ha van is, e kapcsolódások olyan terheltek, hogy tovább fokozzák egyes periférikus társadalmi csoportok, például a hajléktalanok elszigetelődését.

A projekt megközelítésére többféle dimenzió mentén is lehetőség van, jelen tanulmányban az otthon nélküli alkotókban történt változásokat helyezzük a fókuszba. Az „Otthonra találni a művészetben” projektről már megjelent publikációk (Ládonyi-Quirin, 2023; Ládonyi, 2023) által még teljesebb képet lehet kapni az ötletéről, az előkészületekről, a megvalósításról és a folyamat háttéréről.

Az „Otthonra találni a művészetben” projekt ötletgazdája és menedzsere, Ládonyi Zsuzsanna, e cikk szerzője, a projekt lelkét képező foglalkozásokat pedig Quirin Ágnes komplex művészeti terapeuta, grafikusművész vezette. A projekt megvalósításáért a Finart Design Kft. felelt. (Tulajdonosa, Ládonyi Ferenc művészi értékű fotói hozták közelebb a foglalkozások bensőséges hangulatát az érdeklődőkhöz.) Az „Otthonra találni a művészetben” védnöki feladatait nagy örömeinkre a Veszprémi Petőfi Színház igazgatóhelyettese és kreatív menedzsere, Kellerné Egresi Zsuzsanna vállalta el. Védnökünk az értékrendünkkel, filozófiánkkal teljes mértékben azonos platformon áll, hiszen a Lélektől lélekig Színház Gyógyító Ereje Fesztiváljának ötlete és megvalósítása is hozzá kapcsolódik. A projektcsapat hitvallását így fogalmazta meg: „Minden ember értékes, s a művészet, az alkotás mindenki számára adott erőforrás.” A projekt honlapján (www.otam.hu) is olvasható: „Célunk a művészet és a társadalmi felelősségvállalás összekapcsolása: felhívjuk mindenki figyelmét az alkotás felszabadító erejére, ami a társadalom peremén élők számára is elérhetővé válik a projektünk segítségével.”

Az alkotás cselekvést feltételez, így a projekt ötlete jól kapcsolódik az Európa Kulturális Fővárosa programsorozat szellemiségéhez. Erről is szó esik a projekt honlapján: „2023-ban Európa Kulturális Fővárosa Veszprém és a Balaton térsége, aminek célja nemcsak a kulturális sokszínűség bemutatása, hanem a lakosság aktív részvételének előmozdítása is. Társadalmunk sérülékeny és hátrányos helyzetű csoportjának, a hajléktalanoknak az aktivizálása is fontos, hiszen ezáltal elindulhat a többségi társadalom és az otthon nélküliek között egy felszabadító kapcsolódási folyamat.” A kapcsolatra való képesség nyitottságot, bátorságot, önbizalmat feltételez, annak előzetes készségét, hogy önmagunkhoz is tudjunk kapcsolódni, képesek legyünk bízni magunkban. Ezért is volt fontos, hogy előkészítsük, megalapozzuk a kapcsolódás lehetőségét egy kirekesztett társadalmi csoporttal.

A hajléktalanság kialakulása mögött a Horváth-Takács–Gurály (2021) szerzőpáros szerint jellemzően (60-70 százalékban) kapcsolati nehézségek állnak, de más kutatók is írnak erről (Albert–Dávid, 2001). Éppen ezért kulcsfontosságú volt a projektünkben a kapcsolatok gyógyításának oldaláról megközelíteni a kérdést, és nagy hangsúlyt helyezni rá a művészetterápiás folyamatban.

Az empowerment fogalma, a képesség tétel, hatalommal való felruházás szemlélete mindenképpen összefüggésbe hozható, sőt azonosítható az „Otthonra találni a művészetben” projekttel. Az empowerment nem a deficitre való fókuszálást, a peremhelyzet, a hátrányok kihangsúlyozását jelenti, sokkal inkább az erőforrásokra, a meglévő

„Minden ember értékes, s a művészet, az alkotás mindenki számára adott erőforrás.” „Célunk a művészet és a társadalmi felelősségvállalás összekapcsolása: felhívjuk mindenki figyelmét az alkotás felszabadító erejére, ami a társadalom peremén élők számára is elérhetővé válik a projektünk segítségével.”

kompetenciákra irányuló figyelmet (Galuske, 2019). A projekt is magában hordozza az empowerment perspektívaváltását, miszerint a hiányok helyett az erőforrásokra fókuszáljunk, illetve az egyéni támogatás felől a csoport, a közösség ereje felé forduljunk, és a segítség tágabb kontextusba helyezése hálózatépítéssel valósuljon meg, különböző szektorok kapcsolódjanak össze (Galuske, 2019). Az „Otthonra találni a művészetben” alapfilozófiája szerint is a kiindulópont az erőforrásokra való fókuszálás az alkotótevékenység által, az emberi méltóság mindenkit megillető védelme mellett. S az, hogy a foglalkozások nem egyénileg, hanem közösségben, a csoport gyógyító erejét is „használva” valósultak meg, szintén az empowerment szellemiségéhez kapcsolható. A szociális és a művészeti szektor összekapcsolása, a kilépés a többségi társadalom elé, a társadalmi integrációt elősegítő célkitűzések mind-mind a projekt szemléletének tágabb perspektíváját mutatják.

Gondolatmenetemet a továbbiakban arra szeretném felfűzni, hogy a projekt egyes elemei miként segítették a hajléktalan alkotók személyes fejlődését emberi méltóságuk megélésén keresztül.

Mindenekelőtt fontos tisztáznunk, hogy a címben is szereplő és a cikkben használt „hajléktalan” kifejezés pontosan milyen kört takar, kikre vonatkozik. A szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény alapján (Szt. 4. § [2]) hajléktalannak egyrészt az tekinthető, aki bejelentett lakhellyel nem rendelkezik, illetve az, akinek a bejelentett lakóhelye a hajléktalanszállás (Magyar Országgyűlés, 1993).

A Művészetek Háza Veszprém mellett fontos együttműködő partnerünk volt a Magyar Máltai Szeretetszolgálat veszprémi intézménye, a Befogadás Háza. Vezetőivel, Szaller Péterrel és Imre-Faragó Arankával osztottam meg az ötletet, megemlítettem nekik a pályázat lehetőségét, majd együttműködési megállapodást kötöttünk. A közös munka keretében az körvonalazódott, hogy bár a komplex intézmény minden ellátottjának felajánlottuk a művészetterápiás csoportfoglalkozásokat, azok maradtak a csoportban, akiknek az intézmény, ha időlegesen is, de viszonylag stabil lakhatást biztosít. Főként az Átmeneti Szállás, a Hajléktalanok Otthona és az Egészségügyi Centrum lakói közül érkeztek érdeklődők az első művészetterápiás csoportfoglalkozásra. (A teljes körbe a Nappali Centrumba betérők is beletartoztak volna, akik számára nem nyújt lakhatást az intézmény.)

A bizalom kialakítására az előkészületi fázison túl (lakógyűlés, plakátok kihelyezése, munkatársak felkészítése) az alkalmakon is nagy hangsúlyt helyeztünk. Ennek fontos eleme volt, hogy minden foglalkozásra forró teával és pogácsával készültünk. A folyamat során volt, amikor önkéntesek által sültött házi süteménnyel kínálhattuk meg a közösen alkotó lakókat, illetve az utolsó alkalomra, a lezárás és az ünneplés hangulatában, a süteményeken kívül üdítőt és gyümölcsöt is vittünk magunkkal. Ezek a programelemek a bizalom mellett az odafigyelést és a gondoskodás légkörét teremtették meg. Nagyon lényeges üzenetet közvetítettek a lakók felé: azt, hogy fontosak számunkra, szeretnénk, hogy jól érezzék magukat, és a testi szükségleteikre is figyelünk. Mint amikor

vendégségbe hívjuk egy barátunkat vagy jó ismerősünket, és finomságokkal készülünk, itt is mintha vendégségbe hívtuk volna a Befogadás Háza lakóit, paradox módon a saját intézményük közösségi helyiségébe. Ennek jótékony hatását tetten érhattük abban, hogy az intézmény lakói mindig időben érkeztek a csoportfoglalkozásokra, s ezzel is kialakult egy rendszer az életükben. Az alkotásra és a közösségi találkozásra alkalmas állapotban kellett megjelenniük, mint egy munkahelyen, aminek belső fegyelmező hatása is volt. Mondhatjuk, hogy kialakult egyfajta elköteleződés, örömmel és felszabadultsággal összeköthető kötelességtudat a résztvevőkben, aminek szintén formáló hatása volt az életükre, gondolkodásukra, személyiségükre.

Néhány alkalom után szerettük volna zárt csoportként folytatni, hogy biztosítsuk a bizalmi légkör mélyülését, de ez nem valósult meg teljes egészében. A csoport mindvégig nyitott maradt, alkalmazkodva a lehetséges tagok élethelyzetéhez, ugyanakkor kialakult egy mag azokból, akik minden alkalommal jelen voltak, várták a foglalkozásokat, és készültek rájuk. A bevonódási időszakban a Befogadás Házában korábban elindított foglalkozásokhoz képest (például AA-csoport) sokkal nagyobb volt a kezdeti érdeklődés, az igencsak újszerű programmal sikerült felkelteni a lakók kíváncsiságát. Míg például az Anonim Alkoholisták csoportja a nevében is utal a diszfunkcionális működésre, a kudarcra, addig az „Otthonra találni a művészetben” projektnev pozitív hangulata által is figyelemfelkeltő volt. A szociális munka hétköznapi módszereitől, például az egyéni segítőbeszélgetéstől vagy a csoportos foglalkozások megszokott, ismerős eszközeitől eltérő, szokatlan módszernek számított a művészetterápia, amely külső projektként érkezett az intézménybe.

De mit is jelent a méltóság? És hogy jutunk el oda, hogy visszakaphassa az, aki elvezítette, vagy akitől elvették, az, aki sokkal kiszolgáltatottabb, mint mi, vagy ahogy az olvasó el tudja képzelni?

A projekt által az alkotó résztvevők nemcsak a külvilág számára alig vagy sehogyan sem látható belső folyamatban vittek véghez egy cselekvést, hanem e kibontakozó fejlődésnek a megmutatható lenyomatai is megszülettek az alkotás által.

Az első alkalmon fogalmazta meg az egyik résztvevő, hogy számára már az is óriási élmény volt, hogy megélhette, képes akár egy vonalat is húzni a fehér lapra. Az alkalom előtt még kórházban feküdt ez a lakó, és benulásos állapota miatt olyan kiszolgáltatott állapotban volt, hogy mosdatni, öltöztetni kellett. Elmondta, hogy nemrég még a kezét sem tudta megmozdítani, környezetének a segítségére szorult, s el sem hiszi, hogy most ő is képes aktivitásra, valamit létrehozni a saját kezével. A művészetterápia lényege nem az eredmény esztétikai értéke, hanem maga a mozdulat, az alkotás, a cselekvés. Annak élménye, hogy képes vagyok nyomot hagyni, kifejezhetem magam szavak nélkül, színek és formák által.

A művészetterápiás folyamat a természet változásaira érzékenyen reflektálva épült fel: a január végi hidegtől, a fagyos, élettelen világtól a hosszabbodó nappalok által, a meleg fény erősödésével az alkotók eljutottak a tavasz, a megújulás öröméhez. A komplex

módszernek megfelelően, inspiráló erőként, illetve a befelé figyelés eszközeként a vers és a zene is jelen volt a foglalkozásokon, mintegy előkészítve az alkotást. A fehér lapra bármi felkerülhetett, sötét vagy vidám színek, formák; az alkotás szabad tere a felszabadulás lehetőségét nyújtotta minden résztvevő számára, teljesítményelvárás nélkül. A teljesítményorientált világunkban kudarcot valló résztvevők megtapasztalhatták a teljes elfogadást, a védelmet, amely elindította őket a belső gyógyulás útján.

A projekt többféle jótékony hatást generált a részt vevő hajléktalan emberek életében, mindennapjaiban. Mindenekelőtt elmondható, hogy pozitív módon kerültek a fókuszba, a figyelem középpontjába. Ezúttal a kiszolgáltatott emberek adtak valamit a többségi társadalomnak az alkotásaik esztétikuma, a képeik őszintesége által. Ez a pozícióváltás a segítségnyújtásban rejlő hierarchiát, alá-fölé rendeltségi viszonyt is kiegyenlített, természetes módon adva önbizalmat a rászorulóknak. Az önmagukba vetett hit, önmaguk kompetens személyként való megtapasztalása az alkotásban, a csoportban való közös aktivitás mind-mind az énhatékonyságot erősítette a sors passzív elszívésének élményével szemben.

Ember mivoltunkhoz, a méltóságunk megéléséhez hozzátartozik az ünneplés. A művészetterápiás csoportfoglalkozásokon részt vevők ünnepként élték meg a tizenöt héten át zajló alkalmakat. Többen kifejezték, hogy igazi ünnepi alkalmak voltak számukra a péntek délelőttök, s mindig várták, hogy újra együtt lehessenek. Korábban az egymás közötti párbeszéd sokszor csak arra korlátozódott, hogy „adj egy cigit!”. A művészetterápiás foglalkozásokon felidézhatték gyerekkori emlékeiket, érzéseiket, vágyaikat, ami mélyebb, tartalmasabb beszélgetést jelentett. A régmúltból előjövő szavakkal leírt vagy papíron megjelenített képek olyan elfeledett erőforrásokat mozgósítottak, amelyeknek a mindennapokban híján voltak, s ezek a foglalkozások által aktiválódhattak. A terápiás tér biztonsága, bizalmi légköre önbizalmat adott, azt sugallva, hogy bátran lépjenek majd ki a nagyközönség elé a kiállításokon keresztül.

A csoportban megélt első aktivitás továbbiakra indította a résztvevőket. A folyamat eredményeként volt olyan, aki újra felfedezte régi hobbiját, és ismét hímezni kezdett, de volt, aki a kirakózást választotta kikapcsolódásként. A belső gyógyulás által javultak a külső kapcsolatok is, voltak egymáshoz nehezen kapcsolódó tagok, akiknek javult az egymáshoz való viszonyuk. Voltak olyan résztvevők, akik szobatársak is voltak, de elmérgesedett viszonyuk miatt egyikük egy ideig nem is jött a foglalkozásokra. Aztán mégis úgy döntött, hogy járni fog a csoportba, aminek hatására aztán több elfogadással, türelemmel tudott kapcsolódni szobatársához. E változás óriási eredménynek mondható az intézményi együttélés nehezített keretei között, ahol a kapcsolódások sokszor eleve konfliktusokkal terhelték. Az „Otthonra találni a művészetben” foglalkozásain részt vevők közül szinte mindenki több mint egy éve él az intézményben, így a hospitalizációnak nevezhető magatartásváltozás is jellemző rájuk. A projekt által az intézményi függőség visszahúzó hatása is változott: a résztvevők közül többen megfogalmazták, hogy a programnak köszönhetően mintha egy másik világba lépnének. A másik világot nemcsak

a foglalkozások jelentették, amelyeken alkottak, hanem a résztvevők szó szerint is ki-léptek, átléptek egy másik világba, amikor eljöttek a kiállításaikra. A kiállításmegnyitók sajtónyilvános eseményén való részvétel óriási fordulópontot jelentett számukra, s való-ban megtörtént a másik világba való átlépés, ami új perspektívát nyitott számukra. En-nek is egyik eredője lehetett, hogy a folyamat végére többen munkát kaptak, ami nagy büszkeséggel töltötte el őket. Volt, aki az elsődleges munkaerőpiacon talált magának munkahelyet, s volt, aki védett foglalkoztatás keretében.

A kiállítandó képek kiválasztásába is bevontuk az alkotókat, ahogy a képek címe is tőlük származott. Ez a lehetőségekhez mért partneri viszony is szokatlan, ugyanakkor gyógyító helyzet lehetett azoknak, akik intézményi keretek között élnek, és azt tanul-ják meg, hogy nagyon is rászorulnak másokra. Korlátozottak az autonómiatörekvéseik, alkalmazkodniuk kell, nemegyszer egészségi állapotuk miatt sem engedhetik meg maguk-nak a sokak által emlegetett szabadságot, amelyet volt, aki tíz évig erdőben élve megta-pasztalt. Meg kellett találnunk annak jó arányát, hogy mennyire vonjuk be a hajléktalan alkotókat a kiállítás előkészítő folyamatába, úgy, hogy ne terheljük őket túl a szervezési feladatokkal. A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Befogadás Háza munkatársainak segít-ségét kérve figyeltünk arra, hogy minél többen el tudjanak jönni a kiállításokra, akár a mozgásukban akadályozott, kerekesszékes alkotók is. Óriási szerepet játszottak ebben a Befogadás Háza munkatársai, akik előkészítették lakóikat a kiállításukon való részvé-telre, illetve az intézmény járművével megoldották a szállításukat.

Nagy hangsúlyt fektettünk arra, hogy a gazdag Európa Kulturális Fővárosa prog-ramsorozatban minél nagyobb hírverést kapjanak az „Otthonra találni a művészet-ben” projekt kiállításai. Éppen ezért 2023. április 18-án a Művészetek Háza Veszprém Dubniczay-palota dísztermében nyilvános sajtótájékoztató előzte meg a kiállításainkat. A helyi írott és online média újságírói rendszeresen beszámoltak a fontos eseményeink-ről, és kétszer a Veszprém TV híradásában is szerepeltünk egy-egy riport erejéig.

A hajléktalan alkotóknak a kiállításokra készülve egy különleges ünnepi eseményre kellett ráhangolódniuk, amelyen személyesen és a papíron megjelenített belső világuk által megmutathatták magukat. Ezekre az alkalmakra készülni kellett, elegánsan felöl-tözni, kilépni az intézmény és a hajléktalanok világából. Többen visszajelezték, hogy megjelenésüket tekintve nem volt érzékelhető az éles határ a többségi társadalom kép-viselői és a periférián élők között. Talán ennek is volt köszönhető, hogy a hajléktalan alkotók nyitottak és közvetlenek voltak, szívesen beszélgettek az érdeklődőkkel. Később sokan nem kis büszkeséggel emlékeztek vissza életük első kiállításmegnyitójára.

A foglalkozásoknak és a kiállításmegnyitóknak köszönhetően elmondható, hogy bővült és részben átrendeződött a hajléktalan alkotók szereprepertoárja: a segítségre szoruló helyett alkotó, cselekvő szerepbe kerültek, sőt egy kicsit megjelent a tehetséges művész szerepe is, akit ünnepelni lehet. Mindezeknek, ha időlegesen is, identitásformáló hatásuk is lehetett, hiszen ha egy új, pozitív identitáselem is megjelenik a személyiség-ben, akkor az óriási segítség, erőforrás lehet a megküzdésben. Az alkotó hajléktalanok

követendő példává is lettek abból a szempontból, hogy mintát adtak arról, hogyan vállaljuk fel gyengeségünket. Óriási erő szükséges ahhoz, hogy nyilvánosan felvállaljuk, milyen deficittel élünk – s akár a szavak szintjén megosszuk másokkal gyengeségünket, vagy akár szavak nélkül, a vizualitáson keresztül.

Az első nagy nyilvános eseményre április 20-án került sor a Veszprémi Petőfi Színház „Lélektől lélekig Színház Gyógyító Erejének Fesztiválja” négynapos összművészeti programsorozat nyitónapján, amely egybeesett a fesztiválhoz szervesen kapcsolódó kiállításmegnyitóval is. Védnökünk ötlete alapján nem csupán annak örülhettek az alkotó hajléktalanok, hogy eljuthattak a város egyik legpatinásabb, Veszprém szívében található szecessziós épületébe, a színházba, s megláthatták saját festményeiket, képeiket a falon, hanem a nagyszámú érdeklődő közönség előtt pódiumbeszélgetésre is sor került. Ennek keretében két alkotóval, Berki Irénnel és Nikolics Attilával, valamint Quirin Ágnes komplex művészeti terapeutával beszélgetett Kellerné Egresi Zsuzsanna. A beszélgetés során védnökünk érzékenyen teret engedett annak is, hogy Irén és Attila röviden megossza a közönséggel az élettörténetét, valamint az alkotáshoz kapcsolódó élményét és érzéseit. A személyes vallomások, az őszinte mondatok a színház előcsarnokában olyan hiteles teret hoztak létre, amely mindannyiunkban, minden jelenlévőben (a hajléktalanokban, az őket kísérő munkatársakban, a projekt munkatársaiban, az érdeklődő közönségben) mély nyomott hagyott. Kilenc hónappal később az egyik akkor jelen lévő színész elmondta, hogy számára is milyen lélekemelő, különleges alkalom volt ez, ahogy Nikolics Attila is többször, csillogó szemmel emlegette az eseményt. Ő korábban soha nem élt meg ehhez hasonló élményt, talán kiállításmegnyitó ünnepségen sem volt, hát még olyanon, amelyen a saját képei is láthatók lettek volna. Katartikusan hatott, hogy a Veszprém peremén elhelyezkedő Befogadás Házának lakói hirtelen az érdeklődés középpontjába kerültek. A jelen lévő közel száz ember meghallgathatta többek között Nikolics Attila gondolatait arról, hogy a természet értékeit őrizzük meg. A hajléktalan alkotók emberi méltósága rehabilitációjának nevezhetjük a közönség tapsát, a beszélgetés utáni gratulációkat vagy a négy szemközti személyes megosztásokat, melyekre a többségi társadalmat képviselő emberek részéről került sor. S máris megszületett a kapcsolat a periféria és a centrum között, létrejött az elismeréssel teljes, őszinte emberi kontaktus azok között, akik egyébként idegenként, talán megvetéssel is mennek el egymás mellett az utcán.

Attila állami gondozottként nőtt fel. Életének volt egy tízéves szakasza, amikor egy társával az erdőben élt. A természethez fűződő viszonya éppen ezért egészen különleges, így még hitelesebben tudta felhívni minden jelenlévő figyelmét, hogy őrizzük és óvjuk meg természeti környezetünket. Az elegánsan felöltözött Attila erről olyan meggyőző erővel és magabiztosan beszélt, hogy senkinek sem jutott volna eszébe, hogy egyébként a hajléktalanszálló lakója. A belőle sugárzó erő arra készítette az esemény résztvevőit, hogy külön megszólítsák, gratuláljanak neki, sőt volt, aki személyes veszteségét, nehézségét osztotta meg vele nagy bizalommal.

A további kiállításmegnyitókön is, melyek a projekt vállalásai keretében valósultak meg, jelen tudtak lenni az alkotók. Itt jegyzem meg, hogy a vállalt három kiállításon túl még 2023-ban további két alkalommal is bemutathattuk a projektünk során született képeket. A Veszprém és Balaton régió kivül eső Pápán 2023. október végén, november elején pedig a Magyar Máltai Szeretetszolgálat helyi vezetője, Pintér-Papp Eszter kezdeményezésére a főutca üzleteinek kirakatában lehetett megtekinteni az „Otthonra találni a művészetben” projekt során született festményeket. Ezenkívül még a Kőszegi Felsőbb-fokú Tanulmányok Intézete (FTI-iASK) és a Semmelweis Egyetem Szociális Vezetőképző Tudásközpontja által szervezett II. Nemzetközi Szocio-Kraft Konferencia (TIÉD A TÉR – Kultúra és együttműködés, 2023. november 23–24.) idején lehetett megcsodálni az alkotásokat a Pannon Egyetem aulájában. E konferencián egy előadás keretében be is mutathattam a projektünket, a délutáni szekcióban pedig Quirin Ágnes segítségével a résztvevők ki is próbálhatták a Katarzisz Komplex Művészetterápiás Módszert.

Visszatérve a május 6-án és 20-án megvalósult kiállításmegnyitókra fontos kiemelni, hogy mindkét eseményen felsoroltuk a jelen lévő alkotóknak és azoknak a nevét, akik részt vettek a művészetterápiás alkalmakon, és bemutattuk képeiket, illetve a róluk készült művészi értékű fotókat. Ez is fontos része volt a periférián élők emberi méltósága rehabilitációjának, hiszen ők ekkor már nem egy arc nélküli, lenézett társadalmi csoport azonosíthatatlan tagjai voltak, hanem nyilvánvalóan megismételhetetlen individuumok, akik kihívásos élettörténetük ellenére képesek cselekedni, alkotni, s a képeiken keresztül adni nekünk.

A Szilágyi László Utcagalériában megrendezett kiállításon az alkotói folyamatról készült művészi értékű fotók között volt, amelyik az alkotó gyermeki örömét ábrázolta, melyet festés közben élt át. Mindegyik kép törekedett az ábrázolt formák ritmusán, hangulatán túl a hajléktalan alkotók legemberibb, legközvetlenebb arcát megmutatni, amelyhez szó szerint az utca embere is könnyen, mégis gondolkodásra készíttette tudott kapcsolódni. A nehézségek mögött rejtőző emberi szépség és az ember által teremtett esztétikum sejlett fel a fotókon, amelyek szinte előkészítették a magukat a festményeket és agyagtárgyakat a nagyközönség elé táró kiállítást, melyre a veszprémi vár egyik patinás házához kapcsolódó épületben került sor.

Itt is, ahogy a Magtár kiállítótérben megvalósult tárlat megnyitóján, egy-egy személylyel képviseltette magát Veszprém város önkormányzata, a Veszprémi Petőfi Színház és a Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Területi Bizottsága, valamint megjelent a Katarzisz Komplex Művészetterápiás Módszer megalkotója, a veszprémi születésű Antalfai Márta pszichológus, kiképző pszichoterapeuta, művészet-pszichoterapeuta is. A hajléktalan alkotók a későbbi beszélgetések során kiemelték, hogy különösen nagy élmény volt számukra a megnyitókön a zene, hogy a tiszteletükre ilyen komoly produkcióra is sor került. A zene egyetemes nyelve, érzelmekre ható üzenete volt az egyik legközvetlenebbül befogadható elem számukra. Az ünnepek igényes megvalósítása is azt közvetítette az alkotók és a többi jelenlévő felé, hogy a tisztelet mindenkinek jár, attól

függetlenül, hogy a képek művészi értéke időjében értendő (bár születtek olyan alkotások is, melyek egy komolyabb képzőművészeti kiállításon is megállnák a helyüket). Mint már említettem, az alkotók bátorsága, önmaguk és sebzettségük felvállalása is üzenetértékű a többségi társadalom számára. Emberi méltóságukat mutatja, hogy a nehéz életek mögött is ott rejlik a csoda, a teljesítményorientált világból kisodródva is tudnak értéket adni nekünk, hiszen ők maguk is értékesek és szerethetők.

A visszaadott méltóság lenyomatai azok a megrendítő fotók is, melyek az alkotási folyamatot lezáró kiállításon születtek, például az, amelyiken a mankóval közlekedő alkotó a festménye elé állva mosolyog. De az itt született csoportkép is sugározza az őszinte emberi örömet: akármilyen nehéz is (volt) a sorsom, tudok tenni, cselekedni, tudok adni, kaphatok figyelmet, elismerést, s mindezt egy biztonságot jelentő csoportban, közösségben élhetem meg, elfogadó szeretetben. Idekívánkoznak az egyik csoporttag, Hekli Annamária gondolatai: „A ragyogással továbbadja az egyik ember a másiknak a szeretetet. Bárkit lehet szeretni. Elég egy jó szó. Az nem kerül semmibe. Ha mindenki átadja a másiknak a szeretetét, az egy végtelen lánc. Ezért az a címe a képemnek: Végtelen szeretet.”

A kiállításokat követően megvalósult múzeumpedagógiai foglalkozásokon is részt vett az egyik alkotó, aki felsős gyerekeknek mesélt az életéről és arról, hogy mit jelentett neki az alkotói folyamat. Bátorsága nagyra értékelhető, hiszen nem jellemző, hogy személyes megosztás keretében hajléktalan életutak rajzolódna fel gyerekek előtt. Ők érzékenyen figyelték a felnőtt őszinte gondolatait és intelmeit, hogy örüljenek a szüleiknek, és becsülik meg őket; neki nem adatott meg, hogy családban nőjön fel, hanem állami gondozottként nevelkedett, aminek eredője a jelenlegi élethelyzete is. Ugyanakkor épp az ő képein keresztül lehetett a legmarkánsabban érzékelt a művészetterápiás folyamat személyiségre kifejtett jótékony hatását, mert a kezdeti komor, sötét tónusok és formák után megjelentek rajtuk a színek, kisütött a nap, a fény legyőzte a sötétséget, a jó a rosszat. Ahogy a Katarzisz Komplex Művészetterápiás Módszer is megjeleníti, bízhatunk a természet erejében, a körforgásban, a tél után jön a tavasz, s mindig van remény.

A projekt az alkotás örömén, a közösségi élményen túl a résztvevők erőforrásaira építve célt adott. A hajléktalan alkotók megtapasztalhatták a siker, a figyelem ízét, az őszinte emberi odafordulást, elismerést egy olyan társadalom képviselőitől, amelyben ők maguk korábban kudarcot vallottak. Ha az „Otthonra találni a művészetben” projekt fizikai értelemben nem is tudott otthont adni a résztvevőknek, új otthonra találhattak önmagukban, a kapcsolataikban, a szűkebb és tágabb közösségükben.

Felhasznált irodalom

- ALBERT FRUZZINA – DÁVID BEA (2001): *Ha elszakad a háló... A hajléktalanság kapcsolathálózati megközelítésben*, Budapest, Új Mandátum.
- GALUSKE, MICHAEL (2019): *A szociális munka módszerei*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan.
- HORVÁTH-TAKÁCS BERNADETT – GURÁLY ZOLTÁN (2021): Hajléktalankérdés, in ROSTA ANDREA – ROSTÁNÉ RIEZ ANDREA (szerk.): *Szociálpedagógia, Szak-szociálpedagógia*, Budapest, L'Harmattan, 409–432.
- LÁDONYI ZSUZSANNA (2023): Perifériáról a centrumba – az „Otthonra találni a művészetben” projekt által generált változásdimenziók, in ÁDÁM SZILVIA – GALAMBOS KATALIN (szerk.): *TIÉD A TÉR – Kultúra és együttműködés, Socio Summit 2023 – konferenciakötet, THE SPACE IS YOURS – Culture and Cooperation Socio Summit 2023 – conference volume*, Kőszeg, Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete.
- LÁDONYI ZSUZSANNA – QUIRIN ÁGNES (2023): „Otthonra találni a művészetben”, Művészetterápia hajléktalan embereknek Veszprémben, in PINTÉR MÁRTA – GYÖRE GÉZA – KUBINGER-PILLMANN JUDIT (szerk.): *Mentálhigiéné az emberi kapcsolatokért, A mentálhigiénés szemlélet és módszerek alkalmazása a segítő szakmákban*, Veszprém, Pannon Egyetemi Kiadó.
- MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉS (1993): A szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300003.tv>

Restored dignity – art therapy for the homeless

Experience of the project "Finding a Home through Art" supported by the European Capital of Culture VEB2023

ABSTRACT

The "Finding a Home through Art" project was supported by the European Capital of Culture programme in Veszprém in 2023. The project targeted homeless people and included art therapy sessions for the residents of the Hungarian Maltese Charity Service's House of Reception (Befogadás Háza). The resulting paintings and artistic photos of the creative process have been shown at several exhibitions since then. The opening of the exhibitions was a cathartic experience for the homeless artists and the host audience, but also an opportunity for a meeting between members of mainstream society and members of a marginalised social group. The sessions through the Katarzis Komplex Art Therapy method, the resulting creative group and the exhibition openings all helped homeless people to regain their dignity, increase their self-esteem and heal their relationships with themselves, their peers and the city's inhabitants and the public.

KEYWORDS: homeless, art therapy, dignity, project

LÁDONYI ZSUZSANNA | Szociálpolitikus, coach, egyetemi docens, az „Otthonra találni a művészetben” projektmenedzsere, ötletgazdája